

Таранченко О.М.
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
ІСПП ім. М. Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

КЛЮЧІ ДО АКАДЕМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ З ООП: ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ

Залучення та участь дітей з ООП у навчальному процесі (як в академічному, так і в соціальному плані) є надважливою і надскладною метою сучасної освітньої парадигми. Ці дві багатогранні сфери тісно поєднані, позаяк успішне соціальне залучення/інтегрування таких учнів безпосередньо впливає на ефективність їх академічного поступу. Комплексний механізм залучення в освітнє та соціальне середовище реалізується через певні освітні практики. Всі вони мають сприяти формуванню та розвитку в учнів низку компетенцій, умінь та навичок, які забезпечать якісне академічне та соціальне зростання учнів. Коротко розглянемо окремі практики.

Стратегії організації ефективної співпраці між учнями є надзвичайно ефективними у застосуванні як у спеціальних закладах освіти, так і тих, що практикують інклюзивні підходи. Великий кейс дієвих методів, прийомів і технік, які умовно означимо як «інструментарій взаємодії», дають змогу врахувати особистісно орієнтований та диференційований підходи, збалансовано поєднувати індивідуальні особливості кожного учня та вимоги стандартів освіти. Зауважимо, що ця група педагогічного інструментарію має використовуватися у комплексному поєднанні з іншими технологіями навчання дітей з ООП. Механічне об'єднання дітей у пари, малі чи більші групи не означатиме, що відбулося ефективне спільне навчання. Насамперед у дітей мають бути сформовані наскрізні навчальні вміння й навички, які стануть основою для розвитку практично всіх компетентностей, передбачених освітніми стандартами для всіх років навчання. (Наскрізними можна вважати навички від яких залежить якість опанування практично всіх предметних галузей, самоосвіта, самореалізація, соціалізація тощо). Саме тоді навчання у

співпраці реально сприятиме кращому сприйняттю учнями розмаїтих і мінливих оточень, виробленню стійких і конструктивних алгоритмів засвоювати навчальний матеріал, міжособистісної взаємодії та комунікації, формуванню позитивної самооцінки, мотивації навчатися та досягати мети тощо.

Варто зауважити, що у багатьох учнів з ООП вони формуватимуться достатньо тривалий час і їх розвиток потребуватиме постійної актуалізації та системних опрацювань на основі різного навчального матеріалу і в різних обставинах. Фундаментом для цього слугують розвинені сприйняття, увага, пам'ять, мислення, вміння аналізувати, порівнювати, систематизувати, впорядковувати, категоризувати, віднаходити зв'язки та ін. Саме тому першочергово педагоги мають ретельно вивчити та з'ясувати стан розвитку в учнів з ООП цих та інших процесів. Системне впровадження на уроках і в позаурочний час різноманітних спеціальних прийомів і технік для їх формування і вдосконалення дасть змогу закласти стабільну основу для побудови наскрізних умінь і навичок на максимально високому для кожної дитини рівні.

Життя кожної людини сповнене постійним вирішенням низки більших чи менших проблем (як на побутовому та міжособистісному рівнях, так і на професійному). У дітей це відбувається переважно в межах закладу освіти, коли вони мають вирішувати проблеми академічного характеру (навчальні задачі/вправи на уроках, домашні завдання, робота з підручниками та ін.) та у стосунках з ровесниками (комунікація, спільна діяльність, ігри, вирішення проблемних ситуацій тощо). Відтак, добре розвинені навички вирішення проблем/задач різного характеру надзвичайно важливі у становленні підростаючого покоління. Для учнів з ООП вони є доволі складними в опануванні та потребують тривалого і системного опрацювання з допомогою дорослих (батьків, педагогів, а часом і психологів). Алгоритм вироблення навичок, насамперед наскрізних базових, орієнтовно виглядає таким чином: докладне пояснення педагога; моделювання і демонстрація вчителем певної

навички; обговорення з учнем способів її застосування, щоб допомогти зрозуміти окремі нюанси; створення умов для її опрацювання та автоматизації на різному матеріалі; постійна різноманітна практика використання.

Для академічного та соціального поступу учнів беззаперечно наскрізними є, до прикладу, соціальні навички (зокрема, специфічні навички поведінки, що уможливають належне функціонування людини в соціумі); навички комунікації та прийняття ролі (як от способи вираження власних думок і почуттів та здатність розуміти ідеї й почуття інших людей) тощо. У багатьох дітей з ООП спостерігаються труднощі в одному чи кількох із цих важливих параметрів, що призводить до обмеження їхньої соціальної дієздатності, а також низки труднощів в академічній сфері. На тлі воєнних дій в Україні та очевидних наслідків, спричинених загальною травмуючою ситуацією, у дітей з ООП компоненти соціальної дієздатності зазнають додаткових негативних трансформацій. Саме тому їх розвиток має буди в постійному фокусі уваги дорослих (батьків та педагогів)².

Існує чимало причин, чому учень з ООП не може впоратися / зволікає / відмовляється виконувати завдання / брати участь у певних видах діяльності. Три найчастіші проблеми – відсутність навичок для виконання якоїсь діяльності / взаємодії; труднощі / невміння застосовувати наявні навички; нудьга / втома (від застарілих матеріалів, безлічі деталізованої інформації, заплутаності завдання тощо. Діяльність і матеріали, які не відповідають рівневі розвитку дитини також можуть спричинити відмову від роботи та неприйнятну поведінку). Індивідуалізація завдань для таких учнів (наприклад, додавання відповідної візуалізації тощо) зможе утримати їх залученість у процес навчання ще на певний час. Для цього необхідно з'ясувати якою саме є причина в конкретному випадку і розпочати формування й розвиток в учня навичок відповідної діяльності, опрацювання їх застосування в різних умовах і на

²Колупаєва, А.А. (orcid.org/0000-0002-4610-5081) and Таранченко, О.М. (orcid.org/0000-0002-5908-3475) (2023) *Діти з особливими освітніми потребами: навчання та супровід у період повоєнної відбудови: навчально-методичний посібник* (Серія «Інклюзивна освіта»). Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна. <http://lib.iitta.gov.ua/739320/>

різному матеріалі, способів взаємодії з іншими дітьми тощо.

До наскрізних навичок беззаперечно належить читання. Розуміння прочитаного тексту та його критичний аналіз – є цілями навчання читання, о важливими для всіх учнів початкової ланки (для наступних ланок освіти вони також лишаються актуальними, зважаючи на специфічні труднощі учнів з ООП). Адже ефективність опанування всіх предметних галузей залежатиме саме від цього. Водночас, глибина розуміння й аналізу тексту залежить від рівня розвитку та підготовленості дітей, від особливостей їхньої навчальної діяльності та багатьох інших аспектів.

Уміння чітко формулювати запитання конче знадобиться учням не лише у шкільні та студентські роки, а й в дорослому повсякденному житті, аби краще вирішувати різноманітні проблеми, самостійно навчатися, працювати, спілкуватися тощо. Тож, розуміння суті запитань, уміння відповідати на них, формулювати власні запитання також вважаються наскрізними навичками. Кожен із учнів на момент вступу до школи перебуває на певному рівні сформованості цієї навички. Чимало дітей з ООП здатні формулювати прості запитання до простих текстів/усної інформації/розповіді під керівництвом педагога. Зі збільшенням складності текстів складнішим має стати і рівень запитань, а міра допомоги педагога зменшитися. Аби сформувати в учнів стійкі вміння і навички опрацьовувати навчальні тексти / інформацію (запитувати, відповідати на запитання) необхідно системно застосовувати низку спеціальних технік та алгоритмів³.

Незалежно від рівня можливостей учнів з ООП, учитель, використовуючи комплекс спеціальних прийомів, має допомагати всім вихованцям набути навичок правопису та застосовування на практиці стратегій грамотного письма. Беручи до уваги загальний характер цієї навчальної мети, а також пролонгованість її для більшості учнів з ООП, навчання потрібно

³ Колупаєва, А.А. (orcid.org/0000-0002-4610-5081) and Таранченко, О.М. (orcid.org/0000-0002-5908-3475) (2023) *Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник* (Серія «Інклюзивна освіта»). Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна. <http://lib.iitta.gov.ua/739317/>

організувати максимально гнучко навіть у межах одного класу. Над виробленням стратегій дотримання правопису очевидно доведеться працювати впродовж тривалого періоду навчання у школі. Дітям з ООП необхідно докладно пояснювати, коли, де і яким чином застосовувати ці стратегії, аби запам'ятати правильне написання слів. Цілком ймовірно, що наприкінці періоду навчання в початковій ланці не кожен учень з ООП зможе самостійно застосовувати всі запропоновані вчителем прийоми. Водночас, окремі учні можуть почати активно користуватися засвоєними алгоритмами.

Педагоги, які навчають дітей з ООП, мають скласти власний кейс дієвих методів, що сприятимуть досягненню конкретних результатів у розвитку низки вмінь і навичок, які наскрізно пронизують усю освітню програму (курукулум) і необхідні для опанування всіх предметних галузей. Це довготермінова мета для учнів з ООП, що реалізується упродовж усього навчання в початковій ланці та є важливою складовою програм у наступних ланках освіти.

Список літературних джерел:

1. Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві (2010). Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. Пер. з англ. – К.: – СПД-ФО Парашин І.С. 296 с.
2. Колупаєва А.А., Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. (2012). Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.». 197 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).